

L'esplugabous

F. Xavier Ferrero Calatayud

Il·lustració de Loles Ciges

> CREACIÓ LITERÀRIA

L'esplugabous

> F. XAVIER FERRERO CALATAYUD

El Canyoles és el riu que travessa la comarca de la Costera de punta a punta.

Aquesta via d'aigua, juntament amb la Serra Grossa és, geogràficament parlant, la columna vertebral de la comarca. Als peus d'aquest nus orogràfic, des dels alts del Capurutxo, en territori de la Font de la Figuera, fins el paratge que rep el nom de la Cova Negra, en Xàtiva, aquest riu llepa un bon nombre de termes dels pobles de la Costera.

Naixent en Castella i baixant per la Font de la Figuera, el Canyoles travessa Moixent, Vallada i Montesa. Després entra en el terme de Canals, entre

canyars, baladres i jonqueres, en el paratge anomenat *Les Moles*. Grans i massisses llúpies rodones el desgranen i ramifiquen, despentinant-lo, en cent rierols. Més avall, les aigües s'estanyen en un menut gorg, anomenat el gorg de *l'Oroneta*. Un poc més endavant, les aigües que regalimen dolçament entre pedres i moles desemboquen en un altre gorg més gran i profund que el d'adés, el gorg de *Sant Pere*.

Passejant per les hortes que s'enlairen per damunt de la riera d'aquest embassament d'aigua, encara es poden guaitar les runes d'unes sèquies que canalitzaven, antigament, l'aigua per ser aprofitada en un molí del qual solament queda, com a testimoni d'aquest, un enorme mur, una tàpia en forma de penya que popularment se li coneix en el poble com *la Penya del Moro*. En realitat, la *Penya del Moro* té un origen confús. Uns creuen que és l'única resta de les runes d'un molí que s'anomenava el *molí de la Rata* o del *Ratà*. També se li coneix amb el nom del *molí del Pla* per haver-se

construït aquest sobre la partida rural anomenada amb el mateix nom. Però la cosa no està massa clara.

Si s'enfileu per aquestos indrets, podeu sorprendre-vos per la dolça quietud del menut riu. Però aquest silenci, de sobte, es pot veure trencat, no per l'udol del vent suau entre les jonqueres que es dobleguen sota el seu pas, ni pel xisclet del rossinyol, que és ocell que dorm de dia i canta de nit, ni pel murmuri relaxant dels corrents filosos d'aigua que regolen entre les llúpies, ni pel moviment dels espessos canyars que es queixen quan passa entre les seues tiges la tímida polleta d'aigua, sinó per un soroll estrany i misteriós que esclata, de sobte, com un udol i sura fantasmal per l'ambient, gelant la sang d'aquell que l'escolta quan passa, solitari, per la riera...
Bouuu!...Bouuu!...Bouuu!

Just en aquest paratge merament aquàtic, de vegades llòbrec, s'ha originat una llegenda, estranyíssima, que narra la història d'un llaurador envejós que, per gasiveria, va vendre la seua ànima al diable. El dimoni el va condemnar, per sempre més, a llaurar dia i nit amb la seua parella de bous. Els sorolls esgarrifosos i metàl·lics dels aparells que els bous arrossegaven, *Bouuu!...Bouuu!...Bouuu!*, arribaven a escoltar-se en les cases de llaurança i en alguna menut molí no massa allunyat del riu.

Certament, aquestos bramuls existien però els aterradors i esparveradors sorolls no eren els del condemnat i les seues bèsties que llauraven durant tota l'eternitat. Més bé els originava un animalet, un ocell de mitjana grandària, amb coll prim i bec allargat que es nodreix d'amfibis, peixets i insectes i que resulta molt difícil d'observar, car el seu plomatge es confon amb la tonalitat dels colors de les jonqueres i dels canyars. Sembla ser que corresponien, en efecte, al crit territorial d'un au que, hui en dia, ha desaparegut de la majoria dels paratges d'aquest riu: l' *esplugabous*.